

GONDOLATOK A HUMÁN
HÍRSZERZÉS RENDSZERÉRŐL
A TITKOSSZOLGÁLATI MUNKÁBAN

TITKOSSZOLGÁLATOK MA

A titkosszolgálatok funkciói, működési területeik

A hírszerzés, vagyis egy másik fél titkainak rejtett módon történő megismerését célzó tevékenység több ezer évvel ezelőtt jelent meg, elsődlegesen a másik fél katonai képességeinek, terveinek megismerése céljából.¹ Ezen törekvések pedig szinte azonnal rávilágítottak az ellene való intézkedések bevezetésének szükségességére, elhárításának nélkülözhetetlen voltára.

A 20. században a titkosszolgálatok² a két világháború, majd az azt követő hidegháború hatására jelentős fejlődésen mentek keresztül, a kormányok számára meghatározó segítséget nyújtó, nélkülözhetetlen szereplőkké váltak. A 21. századra pedig a legtöbb országban már a hatalmi struktúrák állandó elemeiként, több évtizedes tapasztalattal a hátuk mögött, folyamatos fejlődést mutatva működnek. Carl J. Jensen és munkatársai véleményét elfogadva, napjainkban a titkosszolgálatok meghatározó funkciói³

- ♦ a hírszerzés;⁴
- ♦ a kémelhárítás;⁵

¹ DEZSŐ–KERTÉSZ 2019: 15.

² A tanulmány egyes helyein a „titkosszolgálat” kifejezést alkalmazom, tekintettel annak általános jellegére. A magyarországi szolgálatok esetében az egyes időszakokban használt megnevezést – az 1945–1990 közötti időszakban az „állambiztonság”, míg a rendszerváltást követően a „nemzetbiztonság”, a külföldi szolgálatok esetében pedig a „hírszerző szolgálat” szakkifejezéseket – használom.

³ JENSEN–MC ELREATH–GRAVES 2017: 29.

⁴ „Hírszerzés: politikai, katonai, gazdasági és más fontos információk tervszerű gyűjtése nyílt és titkos eszközökkel, valamint módszerekkel.” Forrás: BODA 2019: 253.

⁵ „Kémelhárítás: elvek, intézkedések, tevékenységek, módszerek (eljárások) és eszközök összessége, amely az ellenérdekelt hírszerző szolgálatok, együttműködők, kémek felfedésére irányul. Forrás: BODA 2019: 309.

- ♦ az elemzés, értékelés és a kormányzati szervek tájékoztatása;⁶
- ♦ a fedett műveletek.⁷

A 21. századra a biztonsági kihívások köre jelentősen kibővült,⁸ azok sok esetben komplex módon jelentkeznek.⁹ Az ezek elleni fellépésben jelentős szerep hárul a titkosszolgálatokra is, aminek okán feladatkörük mára kiszélesedett. Az alapvető funkcióik keretében kielégítendő hírigényeket érintő területek köre széles, a felderíteni és elhárítani szükséges kihívások és kockázatok körében pedig mára a hagyományosak mellett megjelentek a transznacionális veszélyek is.¹⁰ A mai titkosszolgálatokat vizsgálva általánosságban azt mondhatjuk, hogy napjainkban, a teljesség igénye nélkül, foglalkoznak:

- ♦ az ország szuverenitását érintő fenyegetésekkel;
- ♦ az alkotmányos rend védelmével;
- ♦ a gazdaság szempontjából kiemelt ágazatokkal;
- ♦ a minősített adatok védelmével;
- ♦ ellenérdekelt hírszerző szolgálatok jelentette fenyegetésekkel;
- ♦ szervezett bűnözői csoportok tevékenységével;
- ♦ szélsőséges csoportok, terrrorszervezetek tevékenységével;
- ♦ a kibertérben jelentkező egyes fenyegetésekkel;
- ♦ az illegális fegyverkereskedelemmel;
- ♦ a migrációval.¹¹

⁶ „Elemző-értékelő munka: a probléma felismerésével, a feladat megfogalmazásával kezdődő, az adatok, információk gyűjtésén, komplex feldolgozásán át, a döntés-előkészítést, a döntést, a megoldási, döntési alternatívák kidolgozását, azok megvalósításának menet közbeni vagy utólagos vizsgálatát támogató folyamatos, ciklikus, tudatos szellemi és/vagy manuális tevékenység.” Forrás: BODA 2019: 141.

⁷ „Fedett művelet: terrorelhárítási, nemzetbiztonsági vagy más rendvédelmi érdekből összehangolt, előre eltervezett feladatsor végrehajtása, amelyet a végrehajtás sikere érdekében megtévesztő, leplező vagy figyelemelterelő módszerekkel védeni szükséges.” Forrás: BODA 2019: 179.

⁸ FINSZTER–SABJANICS 2017.

⁹ LAUFER 2013.

¹⁰ BÉRES 2018: 18.

¹¹ Slovenská informačná služba. Online: www.sis.gov.sk/o-nas/ulohy.html.

A titkosság jelentősége – a „döntési előny”

A titkosszolgálatok – legyen szó elhárító¹² vagy hírszerző¹³ szolgálatról – jelentőségét a hatalmi struktúrákban elsődlegesen a titkos tevékenységük adja. Az általuk folytatott információgyűjtés „az állam eredményes és törvényes működését szolgálja”.¹⁴ Ezeket az információkat jellemzően úgy szerzik be, hogy az az érintett, illetve harmadik fél előtt titokban marad, így biztosítva a kormány számára a „döntési előnyt”.¹⁵ Ehhez hasonlóan a fedett műveleteket is úgy hajtják végre, hogy az a nyilvánosság előtt rejtve maradjon, és amennyiben szükséges, akkor hihetően tagadható is legyen.¹⁶

A titkos tevékenység vagy annak egy részének nyilvánosságra kerülése ellenérzést, ellenállást válthat ki az érintett személyekből, szervezetből, gátolhatja a titkosszolgálat, illetve az adott kormány céljainak elérését. Amennyiben külföldi állampolgár, szervezet az érintett, akkor – napjainkban egyre gyakrabban – előfordul, hogy már az államok közötti párbeszédben is nyilvánosan megjelennek a másik fél által folytatott titkosszolgálati tevékenységet érintő kritikák. Az Amerikai Egyesült Államok (USA) legismertebb polgári hírszerző szolgálatának vezetője, a Szövetségi Nyomozó Iroda (Federal Bureau of Investigation – FBI) igazgatója, Christopher Wray a 2021. július 7-i nyilatkozatában például erős kritikával illette Kínát e téren. Állítása szerint az FBI 10 óránként indít új kínai háttérű kémelhárítási ügyet, illetve az aktuálisan folyamatban lévő 5000 ügyük közel fele Kínához köthető.¹⁷ Ezen belül is nagyobb visszhangja van annak, amikor egymással szövetségben lévő országok esetében kerül nyilvánosságra az, hogy valamelyik fél céljai elérése érdekében a titkosszolgálatokat is igénybe vette. Egy 2013. június 6-án indult kiszivárogtatási folyamat eredményeként szerzett tudomást a világ Edward Snowdentől, a Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency – NSA) munkatársától arról, hogy az USA milyen széles körben és mélységben folytat hírszerző tevékenységet a kibertérben. Ez a tevékenység érintette több szövetségesét, illetve annak vezetőit is, például Angela Merkel német kancellárt.¹⁸ Emlékezzünk csak ezzel összefüggésben

¹² „Elhárítás: a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető, defenzív formája, amely az állam, a nemzet biztonságát fenyegető, veszélyeztető, leplezett törekvések megelőzésére, felderítésére, megszüntetésére irányul.” Forrás: BODA 2019: 142.

¹³ „Hírszerzés: politikai, katonai, gazdasági és más fontos információk tervszerű gyűjtése nyílt és titkos eszközökkel, valamint módszerekkel.” Forrás: BODA 2019: 253.

¹⁴ FINSZTER 2019: 107.

¹⁵ JENSEN-MCÉLREATH-GRAVES 2017: 20.

¹⁶ JENSEN-MCÉLREATH-GRAVES 2017: 29.

¹⁷ WRAY 2020.

¹⁸ GREENWALD 2013.

Angela Merkel elhíresült mondására: „Spying on friends is not acceptable”,¹⁹ vagyis a barátok utáni kémkedés nem elfogadható.

A titkos információgyűjtés eszközrendszere, a HUMINT

Annak érdekében, hogy a titkosszolgálatok titokban tudják tartani tevékenységüket, ezáltal elérhessék a szervezet céljait, megelőzzék a már említett problémákat, feladataik ellátásához speciális eszközöket és módszereket alkalmaznak.²⁰ A magyar polgári hírszerzés, az Információs Hivatal (IH) álláspontja szerint, amelyet mi is elfogadhatunk, a titkosszolgálatok információgyűjtő rendszerének három eleme már az 1980-as évekre rögzült. Ezek:

- ♦ a nyílt információforrások felhasználása (open source intelligence – OSINT);
- ♦ a technikai eszközökkel folytatott adatgyűjtések (legismertebb eleme a signals intelligence – SIGINT, amely a rádiós és rádióelektronikai hírszerzést jelenti); és
- ♦ a humán információs források felhasználása (human intelligence – HUMINT).²¹

A három közül a HUMINT – vagyis amikor együttműködő személyektől tudja meg a titkosszolgálat a feladatai ellátásához szükséges információkat – az, amely a legrégebben, egészen pontosan a kezdetektől része a titkosszolgálatok eszköztárának.

*A titkosszolgálatok egyes – a HUMINT szempontjából
releváns – működési sajátosságai*

Nyilvánvaló, hogy a ma működő titkosszolgálatok a négy alapvető funkciójuk közül leginkább három esetében – az információgyűjtés, a kémelhárítás (itt a szervezet belső elhárítása) és a fedett műveletek – tudják igénybe venni együttműködő állampolgárok segítségét (HUMINT). Mindemellett természetesen előfordulhat az is, hogy az értékelés, elemzés szakterülete is megszólít speciális szaktudású személyeket. Az információgyűjtő, elemző, értékelő és a műveleti érdekérvényesítő funkciókat pedig minden olyan területen (kémelhárítás, terrorizmus, szervezett

¹⁹ Merkel Tells Obama: ‘Spying on Friends is Unacceptable’ 2013.

²⁰ „[A]z érintett tudta nélkül, leplezett módon gyűjtenek velük információt, amellyel az érintett alkotmányos alapjogait korlátozzák.” Forrás: HETESY 2011: 8.

²¹ A hírszerzés és az Információs Hivatal története. Online: <https://ih.gov.hu/tortenet.html>.

bűnözés, illegális fegyverkereskedelem, gazdaság stb.) lehet értelmezni, amellyel a titkosszolgálatoknak foglalkozniuk kell. Ez alapján az egyes funkciók által érintett területeken kialakított együttműködésekben részt vevő személyek összessége adja a titkosszolgálatok társadalmi jelzőrendszerét.

Meg kell jegyezni azonban, hogy a titkosszolgálati tevékenység specializálódása eredményeként ma már nem minden titkosszolgálatnál található meg mind a négy funkció, gondoljunk itt példaként az olyan elemző-értékelő központokra, mint az Amerikai Egyesült Államokban a Nemzeti Hírszerzési Igazgató Hivatala,²² vagy Magyarországon a Nemzeti Információs Központ.²³ Előfordul az is, hogy egy titkosszolgálat feladatkörében nem minden hírszerzési, elhárítási terület van jelen, mint a szlovák Nemzetbiztonsági Hatóság esetében, amely információvédelemmel, adatvédelemmel (minősített adatok védelme, titkosítás, kibervédelem) foglalkozik.²⁴ Ezen esetekben a társadalmi jelzőrendszer megszervezése is az adott szervezet feladatköréhez igazodik. Ugyanilyen szűkítés figyelhető meg a katonai szolgálatok esetében, amelyek elsődlegesen a katonai területeken és az azokkal összefüggő részterületeken építik ki kapcsolatrendszerüket.

Szintén a titkosszolgálatok specializálódása eredményeként találkozhatunk hírszerző szolgálatokkal,²⁵ elhárító szolgálatokkal,²⁶ illetve integrált – a hírszerzést és az elhárítást egy szervezeten belül ellátó – titkosszolgálatokkal.²⁷ Ezen szervezetek esetén az egyik fő különbség az országhatár által kijelölt működési terület (elhárítás – belföld; hírszerzés – külföld). Ez a társadalmi jelzőrendszerre is hatással van, hiszen a hírszerzés esetében természetesen többesben kell hogy legyenek a külföldi állampolgárok a kapcsolatok között, ellentétben az elhárító szolgálatokkal, ahol az adott ország állampolgárai közül kerül ki az együttműködő személyek jelentős része.

Fontos jellemzője a titkosszolgálatok tevékenységének a megelőző jelleg is. A szolgálatok olyan feladatokat látnak el, amelyek jelentős hatást gyakorolnak az adott ország politikai, biztonsági, gazdasági területeire, azok működésének

²² *Office of the Director of National Intelligence*. Online: <https://www.dni.gov>

²³ 1995. évi CXCV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról.

²⁴ *Úrad*. Online: www.nbu.gov.sk/urad/index.html.

²⁵ Ilyen az Amerikai Egyesült Államok legismertebb polgári hírszerző szerve, a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA). Forrás: *Central Intelligence Agency – CIA*. Online: www.cia.gov/.

²⁶ Mint a német polgári elhárítás, az Alkotmányvédelmi Hivatal (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV). Forrás: *The German Domestic Intelligence Services*. Online: www.verfassungsschutz.de/EN/about-us/german-intelligence-services/german-intelligence-services_node.html.

²⁷ *O nás. Úlohy SIS*. Online: www.sis.gov.sk/o-nas/ulohy.html.

eredményességére, függetlenségére. Ennek okán egyrészt nem engedhető meg, hogy a szolgálat ne érzékelje időben a nemzetbiztonsági kockázatokra utaló gyanúkat, illetve hogy azokat, amennyiben tényleges veszélyt jelentenek, ne tudja bekövetkezésük előtt elhárítani. Másrészt az is alapvető elvárás, hogy a kormány számára szükséges információkat az azokat igénylő döntéseket megelőzően megszerezze. Harmadrészt a kormány elvárásai vagy a titkosszolgálati tevékenység igényei szerinti fedett műveletek végrehajtásához is információgyűjtés szükséges. Ezeknek a nagyon komoly elvárásoknak a szolgálatok csak úgy tudnak megfelelni, ha az érintett területeken folyamatos, tervszerű információgyűjtést folytatnak. Ez az információgyűjtő tevékenység az elvárások, a tevékenység jellemzői alapján legalább két részre, szakaszra osztható. Az első része egy általánosabb, szélesebb körű információgyűjtés, amely a kockázatra utaló gyanúk felderítését és az általános hírigények kielégítését célozza. A másik, amely erre is épül, a feltárt kockázatra utaló gyanú megerősítését vagy kizárását, az azonosított kockázat elhárítását, a konkrét hírigények kielégítését és a fedett műveletek végrehajtását segítő, arra koncentráló adatgyűjtés.

De mit is jelenthet ez a gyakorlatban? Ennek részbeni megválaszolásában segíthet, ha visszamegyünk a rendszerváltás előtti időszakba, és megvizsgáljuk a magyar állambiztonsági szolgálatok feladatellátását. Az elhárítási terület egyik meghatározó eleme a kémelhárítás (1962–1990 között a Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnöksége) volt. Az állambiztonság időszakában az ezen a területen folytatott folyamatos, tervszerű, széles körű információgyűjtést szűrő-kutató²⁸ munkának hívták, amely az operatív tevékenység kezdeti, legalapvetőbb szakasza volt, és az operatív osztályok fő feladatát jelentette.²⁹ Legfőbb célja a kockázatra utaló gyanúk felderítése volt. Ezt a kémelhárítás folyamatosan végezte, egy 1975-ös jelentés szerint az operatív állomány által ellátott összes feladat 60-70%-át tette ki.³⁰ Amennyiben a szűrő-kutató munka eredményeként a kémelhárítás hatáskörébe tartozó bűncselekményekre utaló információ keletkezett, akkor azt az információ jellegétől függően előzetes ellenőrzés vagy bizalmas nyomozás – operatív ügyek – keretében vizsgálták tovább. 1975-ben 429 olyan személy ellenőrzése volt folyamatban, akikkel szemben

²⁸ „Szűrő-kutatás: a differenciált operatív felderítés rendszere, amely komplex módon alkalmazza (felhasználja) az operatív erőket, eszközöket és módszereket abból a célból, hogy a legális nemzetközi érintkezési felületeken kiválassza az állambiztonsági szempontból figyelemre méltó személyeket és jelenségeket”. ÁBTL 4.1. A-3036. Idézi GERGELY 1980: 180.

²⁹ A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje 38-28/5/1972. Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség, 1972. június 1., 19.

³⁰ ÁBTL 1.11.5. 13-1301-2/75. Emlékeztető az 1975. november 27-i III/II. Csoportfőnökség Vezetői Értekezletéről. BM III/II. Csoportfőnökség, 1975. november 28., 2.

kémelhárítási gyanú merült fel.³¹ A polgári hírszerzés (Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség) a meghatározott vonalakon és területeken (például Amerikai Egyesült Államok, Német Szövetségi Köztársaság, Ausztria, Franciaország, Vatikán, tudományos-műszaki) végezte folyamatosan a hírszerző tevékenységet.³² A két szervezet legfontosabb titkos információgyűjtő eszköze a humán kapcsolatok rendszere, azon belül is a titkos kapcsolatok voltak.³³

A titkosszolgálatok feladataik ellátása során tevékenységüket a kockázatok/feladatok bizonyos közös jellemzői mentén szervezik meg. Általában három ilyen rendezőelvről beszélhetünk. Ezek:

- ♦ a vonalas elv;
- ♦ az objektumi elv; és
- ♦ a területi elv.

A vonalas elv esetén az egyes területekkel (például kémelhárítás), illetve azon belül található részterületekkel (orosz, amerikai stb.) kapcsolatos titkosszolgálati munkát egy szervezeti egységen belül látják el.³⁴ Objektumi elv esetén egy szervezeti egység végzi az adott objektumot érintő titkosszolgálati feladatok egészét,³⁵ míg a területi elven szervezett munkavégzés esetén a felelős szervezet egy adott közigazgatási terület titkosszolgálati feladatainak elhárításáért felel.³⁶ Ezek az elvek egyrészt párhuzamosan alkalmazhatók, másrészt a szervezetek az adott vonalak mentén együttműködnek. Ezen munkaszervezési elvek a szervezet felépítésében is egyértelműen tetten érhetők. Az FBI szervezeti ábráját tekintve például az látszik, hogy a Nemzetbiztonsági kockázatok elhárítási ágán belül található a Terrorelhárító, illetve a Kémelhárító és a Tömegpusztító Fegyverek elterjedésének megakadályozásáért felelős szervezeti elemek.³⁷

Ez a munkaszervezés jelentette, és jelenti ma is a társadalmi jelzőrendszer kiépítésének elsődleges szakmai alapját. A speciális szolgálatok minden egyes elhárítási területen (kémelhárítás, terrorelhárítás, szervezett bűnözés stb.) megszervezik, megszervezhetik a humán kapcsolatrendszerüket azért, hogy tőlük információt gyűjtsenek, esetleg bevonják valamely fedett műveletbe. Ezt támasztja alá az FBI

³¹ MEZEI 2022: 27.

³² TÓTH 2011.

³³ KOVÁCS 2019: 10.

³⁴ ÁBTL 4.1. A-3036, 200.

³⁵ ÁBTL 4.1. A-3036, 140.

³⁶ ÁBTL 4.1. A-3036, 187.

³⁷ Organization, Mission and Functions Manual: Federal Bureau of Investigation (2014). Lásd www.justice.gov/doj/federal-bureau-investigation.

nyilvánossá tett *Nyomozati műveletek kézikönyve és útmutatója* szerinti besorolása az informátoroknak:³⁸

- *Organised crime* (szervezett bűnözés);
- *Top Echelon*;
- *Criminal* (bűnügyi);
- *Domestic terrorism* (belföldi terrorizmus);
- *White collar crime* (fehérgalléros bűnözés);
- *Drugs* (drogok);³⁹
- *Confidential sources* (bizalmas források).⁴⁰

*A titkosszolgálatok társadalmi jelzőrendszerének
általános felépítése napjainkban*

Társadalmi jelzőrendszert tehát minden funkció esetében, és ha van, akkor azokon belül minden egyes elhárítási, hírszerzési területen kialakítanak. Tagjai a munkaszervezés alapján létrehozott szervezeti struktúrák elemeihez köthetők. Elsődlegesen az információgyűjtő tevékenységbe történő bevonás céljából és a fedett műveletek támogatása érdekében alakítanak ki együttműködést velük a szolgálatok (1. táblázat). Fontos hangsúlyozni, hogy ezen személyek legnagyobb részével a szolgálat alakítja ki a hosszabb-rövidebb ideig tartó együttműködést. Emellett azonban jelen van az is, hogy a társadalom valamely tagja keresi meg a titkosszolgálatot azzal, hogy segíteni tudja és akarja a szervezet munkáját (lásd bejelentők köre). A fenti információkat összegezve az 1. táblázatot kapjuk.

A funkciók és a hírszerzési területek mátrixára tekintettel és a megelőzés elsődlegességét mint a szolgálatokkal szembeni egyik lényegi elvárást figyelembe véve egy rendkívül széles körű kapcsolati rendszert, jelzőrendszert kell kiépíteniük és működtetniük a titkosszolgálatoknak, függetlenül attól, hogy tevékenységüket milyen elv mentén látják el. Ez bizonyos jellemzők – mint például az együttműködés alapja, jellege – mentén tovább, mélységében is tagolható.

³⁸ „An informant is any person or entity who furnishes information to the FBI on a confidential basis.” [Informátor minden olyan személy vagy szervezet, aki bizalmas alapon információt szolgáltat az FBI-nak. – *A szerző fordítása*]. Forrás: FBI 1998: 3.

³⁹ FBI 1998: 3.

⁴⁰ FBI 1998: 4.

1. táblázat: A társadalmi jelzőrendszer alkalmazásának területei

Titkosszolgálat										
Funkciók		Információgyűjtés						Fedett műveletek	Kém-elhárítás	Elemzés; értékelés; tájékoztató munka
Munkaszervezési elv		Vonalas/ Objektumi/ Területi								
A titkosszolgálati munka szakaszai		Folyamatos, tervszerű, széles körű információgyűjtés (kockázatra utaló gyanú feltárása); egyszerű információgyűjtés (hírigények kielégítése; gyanú megerősítése, kizárása)								
Elhárító, hírszerző területek		Politika	Katonai területek	Kémkedés	Terrorizmus	Kiberbűnözés	Szélsőséges szervezetek	Gazdaság területei	Szervezett bűnözés	...
Titkos információgyűjtés eszközei, módszerei		Társadalmi jelzőrendszer – HUMINT; OSINT; SIGINT...								

Forrás: a szerző szerkesztése

A TITKOSSZOLGÁLATOK ÉS A TÁRSADALOM TAGJAI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK JOGSZABÁLYI ALAPJA

A nyugati típusú demokráciákban a titkosszolgálatok feladatkörét, működésének kereteit, eszközszerkeztését jogszabályokban rögzítik. Ezek vizsgálata során a humán forrással való együttműködést érintően eltérő megoldásokkal találkozhatunk. Előfordul, hogy a titkosszolgálati munkára vonatkozó átfogó jogszabályban rögzítik a feladatokat és az ahhoz felhasználható eszközszerkeztést, benne a társadalom tagjaival való együttműködés lehetőségét. Ilyen például Magyarországon az 1995. évi CXXV. törvény. A jogszabályban foglaltak alapján a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtésük keretében:

- ♦ felvilágosítást kérhetnek;
- ♦ a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek;
- ♦ titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel.⁴¹

⁴¹ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, 54. § (1) bekezdés.

A jogszabály egyrészt lehetőséget biztosít a szolgálatoknak kapcsolatokat építeni, de az állampolgárok számára ezzel összefüggésben kötelezettséget nem állapít meg. A felsorolás azt is mutatja, hogy az így kiépített együttműködés többféle lehet: nyílt, leplezett vagy titkos.

Az Amerikai Egyesült Államok 1947-ben elfogadott hírszerzési törvénye szerint a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency – CIA) igazgatója felelős az emberi forrásból történő információgyűjtésért,⁴² továbbá iránymutatást ad és koordinálja az erre feljogosított szervezeteknek az USA területén kívüli emberi forrásból történő információgyűjtését.⁴³

A Kínai Népköztársaságban 2017-ben elfogadott nemzeti hírszerzési törvény,⁴⁴ amely megint csak nem szervezetspecifikus, ezzel szemben kötelezővé teszi az együttműködést az állampolgárok számára: „Bármely szervezet és állampolgár köteles a nemzeti hírszerző munkát a jogszabályoknak megfelelően támogatni, segíteni és együttműködni”, egyben azt is rögzíti, hogy „[a]z állam védi azokat a személyeket és szervezeteket, amelyek a nemzeti titkosszolgálati munkát támogatják, segítik és együttműködnek vele”.⁴⁵ A törvény és benne a kötelező együttműködésre vonatkozó 7. szakasz több kritikát kapott.⁴⁶

Van olyan megoldás, amikor egy adott titkosszolgálatra vonatkozó jogszabályban is találunk utalást a vizsgált területre. Ilyen például az, amely az Oroszországi Föderáció elhárító szerve, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (Федеральная служба безопасности – FSZB) működésére vonatkozik. Eszerint az FSZB „szervei – beleegyezésükkel – bevonhatnak bizonyos személyeket a szövetségi biztonsági szolgálat szerveire ruházott feladatok nyilvános és titkos (bizalmas) megoldásában való közreműködésbe”.⁴⁷ Az orosz szabályozás kapcsán a titkos és nyílt együttműködés lehetőségének rögzítése mellett figyelmet érdemelhet még a „beleegyezésükkel” szó megjelenése. Úgy tűnik, itt a kínai állásponttal szemben pont azt kívánták egyértelműsíteni, hogy az ilyen típusú együttműködés nem lehet kényszer.

A német polgári elhárításra, az Alkotmányvédelmi Hivatalra (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV) vonatkozó jogszabály szerint pedig a BfV titkos adatszerzése

⁴² National Security Act of 1947, Sec. 104A (d) (1).

⁴³ National Security Act of 1947, Sec. 104A (d) (3).

⁴⁴ 中华人民共和国国家情报法_中国人大网. [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye].

⁴⁵ 中华人民共和国国家情报法_中国人大网, 第七条. [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye, 7. szakasz].

⁴⁶ GIRARD 2019.

⁴⁷ Федеральный Закон о Федеральной Службе Безопасности 22 февраля 1995 года, Статья 19. [Szövetségi törvény a Szövetségi Biztonsági Szolgálatról, 1995. február 22., 19. cikk].

eszköztárának is elemei lehetnek „bizalmi személyek és adatközlők”.⁴⁸ Itt szintén megjelenik egy új kategória, az adatközlő.

Egyes szolgáltatások, valamint a technika, technológia fejlődése következtében a titkosszolgálatok számára szükséges adatok, információk egy része napjainkban – az elhárítási vonalaktól, objektumoktól függetlenül – állami vagy magánszereplőknél koncentrálódnak. Ilyenek például a pénzügyi, a postai szolgáltatók, vagy az információs és kommunikációs technológia szektor egyes szereplői. Ezen szervezetek jelentősége a titkos információgyűjtés szempontjából kiemelt, így a titkosszolgálatok törekszenek velük szervezetszerű együttműködést kialakítani. A mindennapok során természetesen a legtöbb esetben itt is a titkosszolgálat és az adott szervezet munkatársai működnek együtt. Ezen területen előfordul, hogy a korábban említett általános jogszabályi felhatalmazásokon túl az együttműködést további joganyagokban is szabályozzák. Magyarországon ez az adott ágazat működésére vonatkozó általános,⁴⁹ illetve egyéb, az adott ágazat részterületét érintő jogszabályokban⁵⁰ kap helyet. Ezzel szemben például Németországban az egyes ágazato(ka)t érintő titkos információgyűjtésre vonatkozó önálló⁵¹ joganyagban is szabályozzák az együttműködést. Ezen rendelkezések is tartalmazzák az együttműködésre vonatkozóan előírásokat, mint például az együttműködés tartalmának titkossága,⁵² vagy az együttműködésbe az adott szervezet részéről bevont személy, vagyis a humán kapcsolat megbízhatósága, ellenőrzöttsége vonatkozásában.⁵³ Jelentős különbség ezen joganyagok esetében, hogy itt az együttműködés a szervezet számára már kötelező, nem egy lehetőség.

Számos más területen is együttműködhetnek a titkosszolgálatok és az államigazgatás vagy a civil szektor szereplői. Magyarországon például a titkosszolgálatok és

⁴⁸ Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz (Bundesverfassungsschutzgesetz – BVerfSchG), § 8 Befugnisse (2) [Törvény a szövetségi és a tartományi kormányok alkotmányvédelmi ügyekben folytatott együttműködéséről és a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalról (Szövetségi Alkotmányvédelmi Törvény), 8. szakasz (2) bekezdés].

⁴⁹ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.

⁵⁰ 185/2016. (VII. 13.) Korm. rendelet a titkosított kommunikációt biztosító alkalmazásszolgáltatók és a titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek együttműködésének rendjéről.

⁵¹ Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról].

⁵² Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról], 17. szakasz.

⁵³ 180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről.

az ország működése szempontjából kiemelt gazdasági és kormányzati szereplők közötti együttműködést is – amely a szervezetek „zavartalan működését veszélyeztető leplezett törekvések megelőzését, felderítését és elhárítását célozza”⁵⁴ – jogszabályban rögzítik.⁵⁵ Ez alapvetően kötelezettséget, illetve egyes esetekben lehetőséget biztosít, hogy a két érintett fél az együttműködés részleteit együttműködési megállapodásban rögzítse. Ebben kitérhetnek a kapcsolattartás szintjeire,⁵⁶ vagyis hogy kik vesznek részt a hivatalos kapcsolattartásban, mely pozíciók azok, amelyeket betöltő személyek kötelesek együttműködni a titkosszolgálatokkal, továbbá ki lehet térni az együttműködés területeire,⁵⁷ benne az információátadás rendjére és a másik fél tevékenységének támogatására is. Az amerikai hírszerző közösség tagjai számos cél érdekében együttműködnek például akár oktatási intézményekkel is az USA-ban.⁵⁸

Meg kell még említeni a társadalom azon tagjait, akik valamilyen okból önkéntesen nyújtanak tájékoztatást a szolgálatoknak. Magyarországon ma ezen „közérdekű bejelentéseket” a szolgálatok is a 2013. évi CLXV. törvényben foglaltak szerint „kötelesek elintézni”.⁵⁹ Ez az intézmény természetesen a rendszerváltás előtt is létezett. A magyar belügyminiszter például az 1960-as évek elején nyilatkozott úgy, hogy a társadalom egyre inkább támogatja az állambiztonsági munkát, ami az állambiztonság feladatkörébe tartozó bűncselekményekre utaló információk bejelentésében⁶⁰ mutatkozott meg.

Összefoglalva kijelenthető, hogy a nyugati típusú demokráciákban működő titkosszolgálatok egyrészt rendelkeznek egy általános jogszabályi felhatalmazással arra, hogy humán kapcsolatokat építsenek ki. A saját állampolgárok ebben való részvétele azonban van, ahol lehetőségként, van, ahol köteleességként jelenik meg. Másrészt már a jogszabályokban megneveznek bizonyos együttműködési kategóriákat (nyílt; titkos; bizalmi személyek, adatközlők), amely mutatja, hogy az együttműködés többféle formában valósulhat meg.

⁵⁴ *A polgári elhárítás.* Online: <https://ah.gov.hu/a-polgari-elharitas/>.

⁵⁵ 2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről.

⁵⁶ Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszerzési Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről 2012.

⁵⁷ Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszerzési Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről 2012: 3.

⁵⁸ National Security Act of 1947, Sec. 1001.

⁵⁹ 2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről, 1. § (1) bekezdés.

⁶⁰ PAP 1963: 9.

A TITKOSSZOLGÁLATOK TÁRSADALMI
JELZŐRENDSZERÉNEK KATEGÓRIÁI,
AZOK LÉNYEGI JELLEMZŐI

A jogszabályok tehát megadják a titkosszolgálatok részére a lehetőséget, hogy a társadalom tagjaival együttműködéseket hozzanak létre feladataik eredményes ellátása érdekében, a titkosszolgálatok funkciói és a hírszerzési, elhárítási területek pedig kijelölik azt, hogy ezeket az együttműködéseket hol kell kialakítani. De milyen elemei is lehetnek a társadalmi jelzőrendszernek?

A bemutatott, nyilvános jogszabályokból is az látszik, hogy az egyes országokban az együttműködés kategóriáinak elnevezései, jelzői eltérhetnek (titkos együttműködő, bizalmi személy, bizalmas forrás, adatközlő), ennek ellenére, a titkosszolgálatok funkcióinak, alapvető működési mechanizmusainak azonossága miatt az állampolgárokkal kialakított együttműködés fajtái, az együttműködő kategóriák jellemzői kisebb eltérésekkel alapvetően ugyanazok lehetnek minden szervezetnél, illetve országban. Különbségek vélelmezhetően (ami már a bemutatott jogszabályokból is látszik) az elnevezésekből adódhatnak.

Az együttműködési kategóriák pontos elnevezése a belső szabályzóban jelenik meg, amelyek nem nyilvánosak. Ezen probléma áthidalása érdekében egy kitérőt kell tennünk a múltba, mivel a rendszerváltás előtti magyar állambiztonsági szervek által használt operatív (speciális titkosszolgálati) eszközöket, módszereket rögzítő ügyrendek és a titkos kapcsolatok esetében a külön szabályzók egy része mára már a levéltárakban elérhető. Ezek alapján pedig mintaként bemutatatható, hogy hogyan is épült fel az állambiztonság társadalmi jelzőrendszere a rendszerváltás előtt.

A levéltári dokumentumok alapján az állambiztonsági szolgálatok jelzőrendszere az alábbi elemekből állt:

- ♦ a hivatalos⁶¹ és
- ♦ a társadalmi kapcsolatok;⁶²

⁶¹ „[A] hivatalos kapcsolatok, amelyeket az állambiztonsági szervek alakítanak ki az illetékességi területükhöz tartozó minisztériumok, intézmények, vállalatok stb. azon vezetőivel, akik beosztásuknál, hatáskörükénél fogva kellő áttekintéssel rendelkeznek az adott terület helyzetéről, és készséget tanúsítanak az állambiztonsággal összefüggő adatok szolgáltatására, az operatív munkát elősegítő egyes személyi és tárgyi feltételek biztosítására.” Forrás: ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról, 1979. november 12., 11.

⁶² „[A] társadalmi kapcsolatok, amelyeket az operatív tisztek alakítanak ki az állam elleni és politikai jellegű bűncselekmények eredményes megelőzése és felderítése érdekében, az állambiztonsági szempontból érdekelt területeken olyan személyekkel, akik elhelyezkedésük, lehetőségük és alkalmasságuk alapján képesek az állambiztonságot érintő kérdésekben rész- vagy kiegészítő

- ♦ titkos kapcsolatok;⁶³
- ♦ a szolgálat által alkalmosszerűen, nyíltan vagy leplezett módon megszólított adatszolgáltatók⁶⁴; és
- ♦ a bejelentők.

Az állampolgári bejelentők nem szerepeltek az operatív eszközök között. A „lakosság által bejelentett fontosabb és bizalmas jellegű információkat” a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség Operatív Koordináló, Ellenőrző és Titkársági Osztály elemezte, értékelte.⁶⁵

A hivatalos és a társadalmi kapcsolatok, hasonlóan a nyíltan megkeresett adatszolgáltatókhoz, nyíltan működtek együtt az állambiztonsággal. Azonban, mivel ez a titkos információgyűjtés részeként történt, a „nyílt” ebben az esetben csak az együttműködés tényére vonatkozott, az együttműködés tartalmára nem. Ugyanez volt igaz a bejelentőkre is, habár ezekben az esetekben nem a titkosszolgálat volt a kezdeményező.

A hivatalos kapcsolatok belső utasítások alapján, kötelező jelleggel, folyamatosan együttműködtek az állambiztonság szerveivel. Az operatív szervek munkatársai a hivatalos kapcsolatokat (intézmények, gyáarak, kutatóintézetek vezető munkatársait) rendszeresen, havonta felkeresték, és beszélgettek velük az állambiztonság figyelmére érdemes eseményekről. Így például az adott szervezethez érkező külföldiekéről, illetve a szervezettől külföldre utazókról,⁶⁶ akik között az állambiztonsági szervek szűrő-kutató munkát folytathattak. Aki hivatalos útra utazott ki külföldre, annak a hazatérését követően úti jelentést kellett írnia, amelyben rögzítenie kellett például, hogy kivel, mikor, hol, miért találkozott, és miről beszélgettek. Ezek a jelentések is a hivatalos kapcsolatokon keresztül jutottak el az állambiztonsági szervekhez. Kapcsolatuk az állambiztonsággal nem volt titkos, azonban az átadott információk tekintetében titoktartás kötelezte őket is.⁶⁷

A társadalmi kapcsolatokat, ellentétben a hivatalos kapcsolatokkal, a szolgálatok munkatársai választották ki és kérték fel az együttműködésre. Ez bizalmas viszonyra épült, önkéntes alapon működött, és folyamatos kapcsolattartásban valósult meg.

információkat szolgáltatni az adott területen jelentkező egyes jelenségekről, eseményekről, személyekről.” Forrás: ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 11.

⁶³ ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 12.

⁶⁴ ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 12.

⁶⁵ ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979, 23.

⁶⁶ ORGOVÁNYI 2011: 2–3.

⁶⁷ Sz. IVÁN 2002: 155–156.

A kapcsolatok az állambiztonság számára fontos információkat személyes találkozó keretében vagy írásban adták át.⁶⁸

Az alkalmi operatív kapcsolat szintén önkéntesen vagy az operatív tiszt kérésére egy-egy konkrét esetben működött együtt az operatív szerv munkatársaival, és adott át információkat „figyelmet érdemlő eseményekről és személyekről”.⁶⁹

A titkos kapcsolatokkal való együttműködést jelentőségük okán külön szabályozták, összességüket hálózatnak nevezték, és a legfontosabb információgyűjtési eszközként tekintettek rá. A titkos kapcsolatokat az operatív szervek munkatársai választották ki, velük rendszeres, szervezetszerű együttműködést tartottak fent. Őket a szervezetrendszer többi elemétől eltérően nyilvántartották. Szintén eltért a többi kategóriától abban, hogy az együttműködésnek nemcsak a tartalma, de a ténye is titkos volt.⁷⁰ A titkos kapcsolatokat az állambiztonság részére végzett feladatok jellege és az együttműködés alapja szerint további három kategóriára bontották:

- ♦ titkos munkatárs;
- ♦ titkos megbízott;
- ♦ ügynök.⁷¹

Ezen túlmenően a beszerzés/foglalkoztatás alapja szerint is három kategóriát különböztettek meg:

- ♦ „hazafias”;
- ♦ „terhelő vagy kompromittáló”;⁷²
- ♦ „anyagi érdekeltség”.⁷³

A hazafias alapon beszervezhető egyének hazaszeretetből, állampolgári kötelességből segítették az állambiztonsági szervezetet. Terhelő vagy kompromittáló alap esetén az állambiztonsági szervek olyan adatokat használtak fel az együttműködés kialakítására, amelyek alkalmasak voltak büntetőeljárás megindítására vagy arra, hogy általuk az érintett jelentős erkölcsi, anyagi hátrányt szenvedjen. Anyagi érdekeltség esetén viszont pénzt és/vagy egyéb előnyöket ajánlottak fel.

⁶⁸ ORGOVÁNYI 2011: 3.

⁶⁹ ORGOVÁNYI 2011: 5.

⁷⁰ ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása, 1972. április 5., 9.

⁷¹ ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 11.

⁷² ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 18.

⁷³ ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972, 19.

Ahogy korábban említettem, a titkosszolgálatoknak mindig le kell fedniük a funkcióik keretében érintett területeket jelzőrendszerrel. De a gyakorlatban kik látták el ezt a feladatot? Ismételten az állambiztonság kémelhárítási ágát segítségül hívva azt mondhatom, hogy a kockázat megjelenési területének szélessége és sokszínűsége okán nagyon sokféle hivatás, szakma képviselői megtalálhatóak voltak a hálózat tagjai között. Így a teljesség igénye nélkül volt közöttük például tv-rendező,⁷⁴ légiutas-kísérő,⁷⁵ orvos, rabbi, felszolgáló és raktáros a Magyar Államvasutaknál,⁷⁶ jogász, az egyik külföldi nagykövetség fűtője,⁷⁷ francia szakos tanár, külkereskedő,⁷⁸ fordító, főportás, külföldi főiskolai hallgató,⁷⁹ üzletkötő,⁸⁰ az egyik külföldi nagykövetség villanyszerelője,⁸¹ a Külkereskedelmi Minisztérium kereskedelmi titkára,⁸² külföldön tanuló magyar diák,⁸³ a Videotonnál szerelőként dolgozó személy,⁸⁴ kerületi felvigyázó,⁸⁵ lakatos,⁸⁶ matróz.⁸⁷

Meg kell még jegyezni, hogy egyrészt az állambiztonsági szervek tömegkapcsolatok kiépítésére nem törekedtek. Ezért csak olyan helyeken szerveztek például társadalmi kapcsolatot, ahol hivatalos vagy titkos kapcsolati pozícióval nem rendelkeztek. Emellett a kapcsolatrendszer egyes kategóriái között biztosított volt az átjárás. Ez azt jelentette, hogy egy alkalmi adatszolgáltató, amennyiben személyisége, körülményei megfeleltek az elvárásoknak, illetve hírszerző lehetőséggel is

⁷⁴ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976. Jelentés az 1975. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1976. január 7., 20.

⁷⁵ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 21.

⁷⁶ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 22.

⁷⁷ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976, 23.

⁷⁸ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977. Jelentés az 1976. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 5., 16.

⁷⁹ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977, 17.

⁸⁰ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978. Jelentés az 1977. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1978. január 2., 13.

⁸¹ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978, 18.

⁸² ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978, 19.

⁸³ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980. Jelentés az 1979. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1980. január 2., 6.

⁸⁴ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980, 14.

⁸⁵ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1445/1981. Jelentés az 1981. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1981. december 28., 6.

⁸⁶ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983. Jelentés az 1982. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. 11. Osztály, 1983. január 3., 3.

⁸⁷ ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983, 4.

rendelkezett, a megfelelő ellenőrzési folyamatot követően akár titkos kapcsolati státuszba is kerülhetett.⁸⁸

Az állambiztonság időszakából megismert társadalmi jelzőrendszer kapcsán egyértelműen kijelenthető, hogy annyira tagolt – lényegében hételemű – volt, ami nagyon széles körű lehetőséget biztosított az együttműködések kialakítására (2. táblázat). Specialitása, ami a működéséből adódott, hogy a nyílt mellett lehetővé tette a leplezett és a titkos együttműködések is. Szintén lényeges sajátossága volt, hogy a legfontosabb együttműködő kategóriába való felvételre nem lehetett önként jelentkezni. A feladatkörből adódóan az is érthető, hogy egyes szervezeteket köteleztek a hivatalos együttműködésre, de emellett a szolgáltatnak általános jogosítványa volt arra is, hogy bárkit megszólítson, és vele alkalmoszerű vagy hosszú távú együttműködést alakítson ki.

2. táblázat: A kémelhárítás társadalmi jelzőrendszerének elemei
és egyes jellemzői az állambiztonság időszakában

Az együttműködés		Társadalmi jelzőrendszer kapcsolati kategóriái (elemei)						
		Titkos			Hivatalos	Társadalmi	Alkalmi	Bejelentő
		Titkos munkatárs	Titkos megbízott	Ügynök				
megismerhetősége szerint	nyílt				x	x	x	x
	leplezett						x	
	titkos	x	x	x				
időtartama	hosszú távú	x	x	x	x	x		
	alkalmoszerű						x	x
alapja	jogszabályi kötelezettség				x			
	önkéntes	x	x			x	x	x
	hazafias	x	x					
	terhelő, kompromittáló			x				
	anyagi			x				
nyilvántartása	nyilvántartásba vették	x	x	x				
	nyilvántartásba nem vették				x	x	x	x
kezdeményszője	az állambiztonság	x	x	x	x	x		
	az állampolgár						x	x

Forrás: a szerző szerkesztése

⁸⁸ ORGOVÁNYI 2011: 5.

Az állambiztonság bemutatott rendszere jól szemlélteti annak lényegi elemeit. Azt alapul véve a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi jelzőrendszeréről a hatályos, korábban említett jogszabályok alapján a következőket mondhatjuk. A jogszabályok egyrészt biztosítják a ma működő nemzetbiztonsági szolgálatoknak is a nyílt,⁸⁹ a leplezett⁹⁰ és a titkos kapcsolattartás lehetőségét az állampolgárokkal.⁹¹ Emellett ma is jogszabályok kötelezik a nemzetbiztonsági munka szempontjából releváns állami szervezeteket, gazdasági társaságokat, valamint a titkos információgyűjtés szempontjából meghatározó ágazatok egyes tagjait a szolgálatokkal való hivatalos együttműködésre. Harmadrészt az állampolgári bejelentések rendszere ma is működik, azokat fogadni tudják, illetve fogadniuk is kell. Ezekre tekintettel azt mondhatjuk, hogy a nyílt jogszabályok alapján fel lehetne vázolni egy fő elemeiben megegyező struktúrát, ami megerősíti azt, hogy a titkosszolgálatok megegyező funkcióiból, működési mechanizmusaiából adódóan hasonló rendszerek működtetése vélelmezhető.

A TÁRSADALMI JELZŐRENDSZER BŐVÍTÉSÉT CÉLZÓ ÚJSZERŰ KEZDEMÉNYEZÉSEK A 21. SZÁZADBAN

A 21. századot elemezve a titkosszolgálat és a társadalom együttműködése viszonyában azt tapasztaljuk, hogy számos szolgálat folytat széles körű ismeretközlő és tudatosító kampányt a társadalom irányába bizonyos elhárítási területeken.

Példaként lehet említeni a német polgári hírszerző és elhárító szolgálatok részvételével zajló, a német gazdaság eredményeinek védelmét szolgáló gazdaságvédelmi kezdeményezést. Ennek lényege, hogy az érintett német hatóságok különböző eszközöket, módszereket alkalmazva tájékoztatják a gazdasági szereplőket az őket esetleg érintő kockázatokról, azok megelőzésének módjairól. Ennek keretében

⁸⁹ „Felvilágosítást kérhetnek. A nemzetbiztonsági szolgálatok és az állampolgárok nevesített együttműködési formája, amelynek keretében a feladatkörükben eljárva információkat gyűjthetnek, nyílt formában nemzetbiztonsági szolgálatként fellépve.” KEDVES 2010: 89.

⁹⁰ „A nemzetbiztonsági jelleg leplezésével információt gyűjthetnek. A tevékenység célja ezen esetben megegyezik. Az alapvető lényegi különbség abban rejlik, hogy ez esetben az állampolgár nincs tisztában a kérdező személy valódi kilétével. Kilétének leplezését valamely nemzetbiztonsági érdek követeli meg.” KEDVES 2010: 89.

⁹¹ „Titkos kapcsolatot létesíthetnek magánszeméllyel. A titkos információgyűjtések egyik legismertebb formája, olyan külső személlyel, aki az adott szervezet számára fontos információk birtokában van, vagy lehetőségei alapján meg tudja tudni azokat szerezni. Más személyek előtt titkolt kapcsolatot létesítenek.” KEDVES 2010: 89.

1. ábra: A terrorprevenció szintenkénti tagozódása

Forrás: MEZEI–NAGY 2020: 61.

széles körben érintenek titkosszolgálati elhárítási területeket, úgymint kémelhárítás, kiberbűnözés, szélsőséges szervezetek, proliferáció stb.⁹²

Másik példaként lehet említeni az amerikai Hírszerző Közösség egyik meghatározó tagját, a Belbiztonsági Minisztériumot (U.S. Department of Homeland Security – DHS), amely például a terrorelhárítás területén folytat széles körű tudatosító kampányt.⁹³ A projekt módszere hasonló az említett német példához, a cél itt is a biztonságstudosítás elsődlegesen információátadáson keresztül, a célközönség pedig az állampolgárok és a terrorelhárítás szempontjából meghatározó állami és civil szereplők (1. ábra).

Az *awareness* (érzékenyítés) tevékenység kapcsán megemlíthetjük továbbá Magyarországot, illetve a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok közül a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot,⁹⁴ az Alkotmányvédelmi Hivatalt és a rendőri szervként titkosszolgálati feladatokat is ellátó Terrorelhárítási Központot. Mindhárom szervezet a maga területén már évek óta folytat tudatosító tevékenységet a magyar állampolgárok körében.⁹⁵

Természetesen ezen programok által a szolgálatok kapcsolatrendszere is bővíülhet, amelyen keresztül, mint az esetlegesen felmerült kockázat megelőzésében illetékes

⁹² Wirtschaftsschutz – Gefahren, Akteure und Methoden. Online: www.wirtschaftsschutz.info/DE/Themenfelder_Arbeitsordner/Gefahren_Akteure_und_Methoden/Gefahren_Akteure_und_Methoden_node.html.

⁹³ If You See Something, Say Something®. Online: www.dhs.gov/see-something-say-something.

⁹⁴ MEZEI–KONCZ–JASENSZKY 2021a.

⁹⁵ MEZEI–KONCZ–JASENSZKY 2021b.

szervezet, a saját feladatkörével összefüggő információkat is megszerezhet. Még akkor is, ha a kezdeményezésnek esetlegesen közvetlenül nem is ez a célja. Ezen kategóriát a 2. táblázat alapján a bejelentők körébe sorolnám, és nem határolnám le ezt a halmazt még azon tényező mentén sem, hogy az információátadás során a személyes kapcsolatfelvétel megtörténik, avagy sem.

KONKLÚZIÓ

A titkosszolgálatok feladatkörébe tartozó kockázatok jelentős része a társadalom valamely tagjához kötődik, illetve ő érzékeli, továbbá sok esetben az ő bevonásával lehet a megelőzéshez, elhárításhoz szükséges intézkedéseket eredményesen végrehajtani. Ez alapján teljesen nyilvánvaló, hogy a titkosszolgálatokkal együttműködő személyek összessége komoly támogatást jelent ahhoz, hogy az adott szervezet a feladatait hatékonyan el tudja látni.

A technológiai fejlődés következtében a titkos információgyűjtés, valamint a nemzetbiztonsági szintű kockázatok megjelenése bizonyos arányban áttevődött a virtuális térbe. Ez az arány fokozatosan nő. Azonban ezen esetek jelentős részében még mindig köthetjük a jogellenes tevékenységeket a társadalom valamely tagjához. Így nem lehet kijelenteni azt, hogy a technológiai fejlődés rövid távon oda vezet, hogy az állampolgárokkal való nyílt, leplezett vagy titkos együttműködés veszít jelentőségéből. Sőt! Napjainkban a globalizáció, a robbanásszerű technológiai fejlődés hatására a nemzetbiztonsági kockázatok rendkívül rövid idő alatt, egyszerűen és széles körben elérhetik a társadalom tagjait. Ezen problémakör egyik megoldásaként merült fel a titkosszolgálatok részéről a társadalom széles körű biztonságtudatosítása, amely éppen a kapcsolati rendszer jelentős kiszélesítésével jár.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BÉRES János (2018): *Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok*. Budapest: Zrínyi.
- BODA József (2019): *Rendészettudományi szaklexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- DEZSŐ Tamás – KERTÉSZ István (2019): *Információszerzés az ókorban*. In BODA József – REGÉNYI Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus, 15–33.
- FBI (1998): *Manual of Investigative Operations and Guidelines*. Online: <https://vault.fbi.gov/miog/manual-of-investigative-operations-and-guidelines-miog-part-01-07-of-11>
- FINSZTER Géza – SABJANICS István (szerk.) (2017): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Budapest: Dialóg Campus.

- FINSZTER Géza (2019): Állambiztonság – nemzetbiztonság. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7(3), 98–117. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.3.8>
- GERGELY Attila (1980): *Állambiztonsági értelmező kézikönyvtár*. Budapest: BM Könyvkiadó.
- GIRARD, Bonnie (2019): The Real Danger of China's National Intelligence Law. *The Diplomat*, 2019. február 23. Online: <https://thediplomat.com/2019/02/the-real-danger-of-chinas-national-intelligence-law/>
- GREENWALD, Glenn (2013): NSA Collecting Phone Records of Millions of Verizon Customers Daily. *The Guardian*, 2013. június 6. Online: www.theguardian.com/world/2013/jun/06/nsa-phone-records-verizon-court-order
- HETESY Zsolt (2011): *A titkos felderítés*. PhD-disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- JENSEN, Carl J. – McELREATH, David H. – GRAVES, Melissa (2017): *Bevezetés a hírszerzésbe*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- KEDVES Imre (2010): *A különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának története, különös tekintettel a 20. századra. Jogtörténeti vázlat*. Budapest: ELTE Eötvös.
- KOVÁCS Zoltán András (2019): Adalékok az információszerezés történetéhez. In BODA József – REGÉNYI Kund (szerk.): *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*. Budapest: Dialóg Campus, 9–13.
- LAUFER Balázs (2013): *A migráció rendvédelmi és nemzetbiztonsági kihívásai*. PhD-disszertáció. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- Merkel Tells Obama: 'Spying on Friends is Unacceptable' (2013). *BBC*, 2013. október 24. Online: www.bbc.com/news/av/world-europe-24659743
- MEZEI József (2022): A Belügyminisztérium III./II. Csoportfőnöksége által folytatott személyellenőrzések elemzése az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Zárónyilatkozatának aláírását követő években. *Szakmai Szemle*, 20(1), 22–34.
- MEZEI József – KONCZ Veronika – JASENSZKY Nándor (2021a): Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 1. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 9(4), 35–47. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.3>
- MEZEI József – KONCZ Veronika – JASENSZKY Nándor (2021b): Biztonságtudatosság – hazai helyzetkép, hazai gyakorlat és példák 2. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 9(4), 48–61. <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.4.4>
- MEZEI József – NAGY Katalin (2020): Nemzetközi kitekintés a terrorrelhárítás területén folytatott biztonságátudatosítási programokba. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 8(2), 50–65. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2020.2.4>
- ORGOVÁNYI István (2011): Az állambiztonsági szervek hálózaton kívüli kapcsolatai. *Betekintő*, 5(3), 1–10. Online: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_3_orgovanyi.pdf
- PAP János (1963): A „Belügyi Szemle” elé. *Belügyi Szemle*, 1(1), 5–12.
- Sz. IVÁN András (2002): *„Ügynök” voltam Magyarországon*. Budapest: Pallas Antikvárium.
- TÓTH Eszter (2011): A politikai hírszerzés szervezettörténeti vázlata, 1945–1990. *Betekintő*, 5(2), 1–40. Online: www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2011_2_toth_e.pdf
- WRAY, Christopher (2020): *The Threat Posed by the Chinese Government and the Chinese Communist Party to the Economic and National Security of the United States*. Online: www.fbi.gov/news/speeches/the-threat-posed-by-the-chinese-government-and-the-chinese-communist-party-to-the-economic-and-national-security-of-the-united-states

Egyéb források

1995. évi CXXV. törvény a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről
- 180/2004. (V. 26.) Korm. rendelet az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről
- 185/2016. (VII. 13.) Korm. rendelet a titkosított kommunikációt biztosító alkalmazásszolgáltatók és a titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek együttműködésének rendjéről
- 2009/2015. (XII. 29.) Korm. határozat a nemzetbiztonsági védelem alá eső szervek és létesítmények köréről
- A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség Ügyrendje 38-28/5/1972. Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnökség, 1972. június 1. Online: <http://docplayer.hu/216226-A-belugyminiszterium-iii-ii-csoportfonokseg-ugyrendje.html>
- ÁBTL 1.11.5. 13-1301-2/75. Emlékeztető az 1975. november 27-i III/II. Csoportfőnökség Vezetői Értekezletéről. BM III/II. Csoportfőnökség, 1975. november 28.
- ÁBTL 4.1. A-3036.
- ÁBTL 4.2 - 10-21/5/1972. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 005. számú parancsa – Az állambiztonsági szervek hálózati munkájának alapelveit tartalmazó szabályzat kiadása. 1972. április 5. Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-21_5_1972.pdf
- ÁBTL 4.2 - 10-22/26/1979. A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 26/1979. számú parancsa a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról. 1979. november 12. Online: https://abparancsok.hu/sites/default/files/parancsok/10-22_26_1979.pdf
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-9/1976. Jelentés az 1975. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1976. január 7.
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-31/1977. Jelentés az 1976. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1977. január 5.
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-12/1978. Jelentés az 1977. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1978. január 2.
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-8/1980. Jelentés az 1979. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. Csoportfőnökség, 1980. január 2.
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-1445/1981. Jelentés az 1981. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez BM III/II. Csoportfőnökség, 1981. december 28.
- ÁBTL I. - 1.11.10. 2. sorozat, 1. doboz, 40-15-14/1983. Jelentés az 1982. évi hálózati és operatív adatokról a statisztikai jelentés kiegészítéséhez. BM III/II. 11. Osztály, 1983. január 3.
- Együttműködési megállapodás a Nemzeti Közszerződési Egyetem és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat közötti szakmai kapcsolattartás és információszolgáltatás rendjéről, valamint az oktatási, kutatási és tudományos tevékenység területén történő együttműködésről (2012). Online: <https://kimittud.hu/request/526/response/1191/attach/5/UTF%208%20B%20S2Fob25haSBOZW16ZXRi%20UTF%208%20B%20aXpob25zw6FnaSBTem9sZ8OhbGFoICogRWd5w7xodG3FsWvDtmT-DqXNpIG1Zw%20UTF%208%20B%20ow6FsbGFwb2TDoXMucGRm.pdf>

- Gesetz über die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in Angelegenheiten des Verfassungsschutzes und über das Bundesamt für Verfassungsschutz (Bundesverfassungsschutzgesetz – BVerfSchG) [Törvény a szövetségi és a tartományi kormányok alkotmányvédelmi ügyekben folytatott együttműködéséről és a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatalról (Szövetségi Alkotmányvédelmi Törvény)]. Online: www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/___8.html
- Gesetz zur Beschränkung des Brief-, Post- und Fernmeldegeheimnisses (Artikel 10-Gesetz – G 10) [Törvény a levél-, posta- és távközlési titoktartás korlátozásáról]
- National Security Act of 1947. Online: www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947
- Федеральный Закон о Федеральной Службе Безопасности 22 февраля 1995 года. [Szövetségi törvény a Szövetségi Biztonsági Szolgálatról, 1995. február 22.]. Online: www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm%21id%3D10340801%40fsbNpa.html
- 中华人民共和国国家情报法_中国人大网 [A Kínai Népköztársaság nemzeti hírszerzési törvénye]. Online: www.npc.gov.cn/npc/c30834/201806/483221713dac4f31bda7f9d951108912.shtml